

Nr 462.

Av herr Hjalmarson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 70, angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling.

Den proposition angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling, som överlämnades till riksdagen den 14 februari 1950, ger en objektiv framställning av den debatt, som förts i skolfrågan alltsedan 1940 års skolutredning, på vars arbete propositionen i många avseenden återgår, började sin verksamhet, och ger en väl avvägd sammanfattning av de i debatten redovisade principiella ståndpunkterna. Med tillfredsställelse instämma vi i förslag om en fortskridande skolreform, en princip i allt reformarbete, som alltid hävdats av högern. Särskilt fästa vi oss även vid departementschefens uttalade erkännande av de insatser, som gjorts inom den nuvarande skolorganisationens olika avdelningar. Genom denna anknytning till den nu arbetande skolan ernås balans även i det historiska perspektivet.

Den pedagogiska diskussion, som återspeglas i propositionen, har pågått sedan decennier. Smärre anpassningar till de därvid förfäktade meningarna ha gjorts vid ett par tillfällen, men i huvudsak ha enskilda pedagogiska initiativ sört för den praktiska utformningen. Den sociala grundsyn, som även präglar skoldebatten, motsvaras av synpunkter på samhällets utformning, som vunnit allmän anslutning hos vårt folk. Kring strävandena att häva de ekonomiska spärrarna för högre utbildning, att utjämna motsättningar mellan stad och landsbygd, mellan praktiska och teoretiska levnadsbanor, att fostra de unga för det samhälle, för vars utveckling de som medborgare ha ansvar, att därvid söka ge varje individs egenart dess bästa möjliga utformning, samlas alla meningsriktningars gemensamma intresse. Det framlagda reformförslaget är mera ett led i den sedan länge pågående skoldiskussionen än ett uttryck för nya idéer och strävanden.

Samhällets ökade krav på medborgarbildning peka hän mot en utökning av skolpliktstidens längd. Då därigenom plats bereds inom den obligatoriska skolan för lärostoff, som nu hör hemma i realskolan, aktualiseras frågan om parallellskolornas berättigande. Vi kunna ej godtaga en enhets-skoleidé, som utesluter en rationell och förnuftig med hänsyn till begåvningsgrupper motiverad differentiering inom enhetsskolan. Utredningar och förslag ha framfört planen för en enhetsskola, i sig inrymmande såväl nuvarande folkskolan som realskolan. Själva termen enhetsskola kan ges

många tolkningar. Ehuru vi för vår del vilja föreslå ett bibehållande av ordet folkskola, som till sitt begrepp är entydigt och vars innebörd tillvunnit sig allmän och växande respekt, accepteras i det följande benämningen enhetsskola, ehuru ej heller propositionen lämnar full klarhet beträffande innebörden därav.

En skola, där alla skolpliktiga sammanhållas även på högre stadier, löper en uppenbar risk att åsidosätta antingen de begåvade eller de mindre begåvade, såvida inte åtgärder vidtagas, som motverka denna risk. Det torde vara uppenbart, att inte alla födas med samma intellektuella utrustning. Demokratins krav på skolan kan följaktligen inte innebära likadan utbildning för alla. Däremot måste var och en, utan ekonomiska, geografiska eller sociala hinder, ha tillgång till den utbildning, som bäst passar hans anlag och intressen.

Huvudsynpunkterna på skolan bli sålunda dessa:

Skolan måste kunna ge effektiv undervisning åt skilda begåvningsstyper. En organisation, som på allvar kan befaras eftersätta en sådan typ, praktisk eller teoretisk, kan inte anses lämplig eller överensstämma med den av skolkommissionen ofta framhållna principen om individens fria möjligheter till utveckling.

Skolan skall vara så organiserad, att olikheterna i skolavseende mellan landsbygd och tätort i görlig mån utjämnas.

Skolan skall i sina kursplaner lämna plats åt för vårt samhälle och vår kultur ovärderliga fostrande moment.

Vid denna fostran är kristendomsundervisningen av särskild betydelse.

I direktiven till den ovan nämnda skolutredningen talar dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet om skolans mål såsom »icke kunskapsmeddelelse utan fostran i ordets vidaste och djupaste mening. Skolans uppgift är att harmoniskt utveckla ungdomens anlag ej blott intellektuellt utan även fysiskt och moraliskt.» Vidare säges: »Skolans hela verksamhet — — bör ställas i karaktärsutvecklingens tjänst.» Utredningen betonar kristendomsämnets vikt i detta avseende.

Skolkommissionen säger, att den »betraktar det som en given sak, att ämnet kristendoms-kunskap skall behålla sin ställning som ämne på skolans schema».

Med anmärkningsvärt få undantag biträda remissinstanserna den uppfattning, som skolkommissionens majoritet företräder. Skolöverstyrelsen säger i sitt yttrande: »De av kommissionens majoritet i samma fråga företrädda åsikterna, som i stort sett ansluta sig till nuvarande målsättning för kristendomsundervisningen, böra godtagas».

Vi kunna helt stödja departementschefen, då han i denna fråga följer samma linje som skolutredningen, majoriteten inom skolkommissionen och det övervägande antalet remissuttalanden. »Vi ha alla tillträtt ett arv av

värderingar och levnadsnormer, som skapats före vår tid och bildar grunden för vårt arbete. Vi måste lämna ett sådant arv även åt våra efterkommande såsom en grund och utgångspunkt för deras insatser», yttrar departementschefen. Dessa synpunkter kunna vi göra till våra, och vi understryka vikten av att de beaktas vid utformningen av skolans verksamhet. Utan det perspektiv, som de ge åt skolans verksamhet i samhällets tjänst, hade otvivelaktigt en betydelsefull förändring skett i skolans ställning, som skulle ha väckt undran och förstämning i vida kretsar av vårt folk.

Många faktorer medverka till att en reform inte kan genomföras omedelbart. Vidare är frågan av den art, att det inte står i mänsklig makt att med någorlunda säkerhet förutse verkningarna av den ena eller andra åtgärden. Då under alla omständigheter sålunda omdaningen måste ställas på framtiden, är det, som i propositionen föreslås, mycket lämpligt att under tiden utföra en rad försök i syfte att utröna den bästa organisationen för de mål man uppställer för skolans arbete. Sådana försök måste ha en tämligen stor omfattning för att kunna ge ett utslag, som kan ligga till grund för en bedömning. Vidare måste alternativa försök göras, så att samtidigt flera olika förslag kunna jämföras och värderas.

Om den sålunda föreslagna försöksverksamheten skall ha till uppgift att utröna den bästa utformningen av vårt skolväsen, måste den, såvitt vi kunna bedöma det, vara omfattande, objektiv och fri. Möjlighet måste under försökstiden lämnas öppen också för de nu arbetande skolformerna att under full likställighet beträffande utrustning etc. visa sitt värde vid en jämförelse med de nya skoltyperna. Först då erforderlig erfarenhet vunnits efter tillräckligt lång försöksperiod bör beslut fattas om vilkendera skolformen som skall bli den för framtiden normgivande. Att redan nu fatta beslut, som i princip skulle innebära en ävveckling, låt vara i en tämligen avlägsen framtid, av nuvarande realskolan och flickskolans lågstadium, förefaller oss strida mot principerna för en allsidig, objektiv försöksverksamhet.

Departementschefen synes utgå ifrån att det hittillsvarande kravet på realskolans studiemål inte kan upprätthållas i den vidgade realskola, som förslaget om »enhetsskola» innebär (s. 40). Å andra sidan uppmärksammar han, att för en grupp begåvade elever den obligatoriska skolan inte får »ställa målet lägre än den nuvarande realskolan» (s. 134). Detta krav får sin belysning av det faktum, att anknytning måste ordnas för de teoretiskt mera begåvade till gymnasium. Då f. n. ingen förändring föreslås av gymnasiets studiemål, torde ej heller dess underlag i realskolan kunna ändras i någon högre grad. Om departementschefens uttalande om den ofrånkomliga sänkningen av realskolans standard är befogat, förefaller det oss lika befogat att ej ävveckla den skolform, som nu ger tillfredsställande anknytning till gymnasiet. Vad i propositionen säges, att enhetsskolan är »avsedd att ersätta — — — den högre folkskolan, den kommunala mellanskolan

och realskolan» samt — — — »den kommunala flickskolan och praktiska mellanskolan» hör sålunda utgå ur beslutet.

Det framgår av propositionens hänvisning till skolkommissionens förslag, att realskolans kursplaner successivt skola anpassas efter »enhetsskolans» ännu ej presenterade kursplaner (SK s. 494). Enligt vår mening är detta att föregripa försöksverksamhetens resultat. De olägenheter, som departementschefen menar sig finna i parallella skolformer, måste under försökstiden accepteras. I propositionen säges, att försöksverksamheten skall »i första hand inriktas på att pröva de metoder och den organisation, som skolkommissionen föreslagit» (s. 192). Detta innebär en inskränkning av försöksfältet. Detsamma gäller i differentieringsfrågan, där departementschefen kan gå med på en klassdifferentiering (s. 192). Det förefaller, även om det inte klart utsäges, att han även skulle kunna acceptera andra former av differentiering. Enligt vår mening bör en verkligt objektiv och allsidig försöksverksamhet även uppta ämnesdifferentiering, varvid sålunda kursplaner utarbetas för ett 3-årigt realskolestadium inom enhetsskolan. Vi förorda sålunda en vidare försöksverksamhet än den i propositionen förutsatta med generösare inställning såväl till nu arbetande skolformer som till olika utformningar av enhetsskolan. Ett bifall till propositionen skulle innebära, att »enhetsskolan» i skolkommissionens mening beslutades och att försöksverksamheten endast gällde smärre organisatoriska detaljer inom dess ram.

Det är av utomordentlig vikt, att försöksverksamheten ledes på ett omdömesgillt och opartiskt sätt. Detta sker lämpligast genom skolöverstyrelsen, varför vi stödjade departementschefens planer på en sådan utvidgning av dennas organisation, som svarar mot detta behov.

Likaså måste hopsamlandet och bearbetningen av försöksverksamhetens redovisade resultat ske på ett fullt objektvt sätt. Även denna uppgift bör åvila en fast försöksrotel inom skolöverstyrelsen.

Vi förorda sålunda, att försöksverksamheten vidgas så att vid försökstidens slut opartiska jämförelser kunna göras dels mellan nuvarande parallellskolesystem och enhetsskolan, dels ock mellan olika utformningar av enhetsskolan, med sammanhållna klasser t. o. m. klass 8, med klassdifferentiering och ämnesdifferentiering efter olika linjer. Vi anse sålunda ej, att enhetsskolans idé utesluter en tidigare linjedifferentiering än den som skolkommissionen förutsätter.

Skolpliktstidens längd.

De synpunkter, som i propositionen framföras för en 9-årig skolplikt, äro enligt vår mening övertygande. Flera faktorer påverka genomförandet av den föreslagna 9-åriga skolplikten. Det är oss angeläget att framhålla några synpunkter, som måste på ett avgörande sätt påverka valet av tid-

punkt för beslutets ikraftträdande. 1) Vi måste ha tillgång till erforderliga medel för denna omfattande reform. 2) Vi måste ha lärare i tillräckligt antal för att göra organisationen effektiv. 3) Vi måste ha de för denna organisation erforderliga lokalerna.

Vad pengarna beträffar hänvisa vi till finansministerns uttalande i remissdebatten den 11 januari 1950, där han i första kammaren anförde följande: »För min del kommer jag inte att vara med om att man fattar beslut om reformer förrän man har de erforderliga pengarna. Väl kan man planera, som många önska, väl kan man göra översikter, väl kan man arbeta med förslag utifrån en bedömning av vad man tror att samhället i framtiden skall kunna bära, men besluten om att pengarna skola gå ut bör man inte fatta förrän man ser att man har pengarna.» Utan tvivel kommer den 9-åriga skolan att medföra icke oväsentliga kostnader. De i propositionen beräknade förefalla snarare för låga än för höga. Till dessa finansiella kalkyler borde även läggas nationalekonomiska beräkningar angående förlusten av en årskulls arbetsinsats vid 9-års skola jämfört med 8-årig skola, som SU föreslagit. Det är intet tvivel om att det särskilt för landsbygden är av stor ekonomisk betydelse, om barnen gå ett nionde år i skolan i stället för i arbete inom eller utom hemmet. Det hade varit önskvärt, att en beräkning av denna innebörd blivit gjord i propositionen, vars ekonomiska kalkyler synas tämligen summariska och dåligt dokumenterade, vilket också statskontoret påpekat. Bl. a. är ingen antydning gjord om fördelningen av kostnaderna mellan stat och kommun.

Av avgörande betydelse för reformens genomförande är lärartillgången. Propositionen förutsätter akademiskt utbildad arbetskraft i de tre högsta klasserna av enhetsskolan. Att i tillräcklig utsträckning skaffa fram lärarkrafter med erforderlig akademisk utbildning kan möjligen befaras överstiga vårt lands förmåga, i synnerhet som även andra områden av vårt samhällsliv resa allt större krav på väl utbildad arbetskraft. Under alla förhållanden måste en kraftig stimulans skapas för att locka studenter till lärarutbildning. Det förefaller självklart, att en sådan stimulans skall sättas in redan nu, dels emedan det omedelbara lärarbehovet är långt ifrån fyllt ens för den nuvarande skolan, dels emedan verkningarna av en stimulans inte göra sig omedelbart märkbara. Vi vilja föreslå, att denna förutsättning för reformens genomförande skapas genom skyndsamt utredning av lärarlönerna för alla lärarkategorier. Likaså bör ett mera positivt intresse visas även för andra förhållanden på lärarbanan än som framgår av årets statsverksproposition. Om inte fullt kvalificerade lärare finnas i tillräckligt antal, måste undervisningen bestridas av icke kompetenta lärare. Detta medför utan tvekan en sänkning av skolans utbildning, en utveckling, som måste anses synnerligen ödesdiger för vår kultur och ytterst för hela vår standard. Om ej denna fråga får en tillfredsställande lösning,

löper man risken att hela reformplanen framstår såsom ett förhastat löfte.

Om den framtida utvecklingen av de ekonomiska förhållanden, som f. n. reglera byggnadsverksamheten, veta vi intet. En skolreform av föreslagen omfattning ställer stora krav på lokaler av skilda slag. Möjligheterna att fullfölja de vidlyftiga byggnadsprojekten för reformens genomförande måste bli en avgörande faktor för bestämmandet av tidpunkten för ikraftträdandet av ett beslut om 9-årig skolplikt.

Den vägledande synpunkten för en reform av skolan måste, såvitt vi kunna se det, vara effektiviteten. Om kraven på medborgarbildning äro sådana, att endast en 9-årig skola kan tänkas motsvara dem, måste denna skola erhålla en organisation, som tillåter den att arbeta fullt effektivt.

Först och främst bör det klart fastställas, vad skolan skall ge av kunskapsstoff. Det är därför, som inledningsvis framhållits, beklagligt att propositionen icke har någon antydning om kursplaner eller timplaner, som skulle kunna ge en vägledning vid bedömandet av kunskapsinnehållet, särskilt inom den 9-åriga skolans högstadium. Det torde vara första gången riksdagen förelagts ett reformförslag av denna art utan sådana planer. Det allmänna resonemanget om införandet av engelska i den obligatoriska undervisningen ge vi vår anslutning åt, ehuru vi äro medvetna om de svårigheter, som komma att möta läraren i de ogallrade klasserna, som propositionen förutsätter. Det kan ifrågasättas, om inte i främsta rummet just här effektivitetskravet löper risk att eftersättas vad de mera begåvade eleverna beträffar.

Enhetsskolan.

Att svårigheter uppstå att fullt effektivt undervisa klasser, som rymma såväl de elever, som stå hjälpklasstadiet nära eller i övrigt äro mindre lämpade för teoretiska studier, som de bättre begåvade, har under utredningsarbetet framhållits i synnerhet från lärarhåll. Departementschefen synes benägen att underskatta dessa svårigheter och avvisar lärarnas invändningar med ett resonemang, som inte förefaller övertygande. Det är icke till fyllest klarlagt, att man kan bygga så mycket på en förändrad arbetsmetod, som propositionen förutsätter, och lärarnas i remissvaren redovisade skepsis på denna punkt bör avhålla från alltför stor tilltro till denna vägs framkomlighet. Av 262 yttranden från läroverken över SK:s syn på differentieringsfrågan innebära endast 3 ett tillstyrkande. Sveriges folkskolläraryrkeförbund, Sveriges folkskolläraryrkeförbund och Sveriges överläraryrkeförbund önska ytterligare utredning. Överläraryrkeförbundet talar om »nödvändigheten av att så vitala problem som centralisering och differentiering verkligen noga genomtänkas, innan definitiva bestämmelser utfärdas». Emellertid vill departementschefen inte heller hindra försök med differen-

tiering av klasserna efter olika principer. Till den differentiering, som ligger i särundervisning för könen, finns det anledning återkomma i samband med flickskolan. En differentiering, vilket sålunda är alternativet till den sammanhållna klassen, kan tänkas genomförd på flera sätt och vid olika tidpunkt. Det är inom ett skoldistrikt med stort barnantal lätt att genomföra både linje- och klassdifferentiering på ett tidigt stadium, under det att små skolor hänvisas till den differentiering inom avdelningens ram, som individualiseringen innebär.

Med utgångspunkt från vår allmänna inställning till skolfrågorna vilja vi understryka, att om kravet på effektivitet och hänsyn till barnens utbildning kommer i konflikt med »enhetsskolans» idé, effektiviteten bör ges försteget, vilket måste innebära att, där så är möjligt, eleverna ges förmånen att undervisas i tämligen homogena klasser.

Vi hänvisa till de synpunkter som Högre allmänna läroverket i Norrköping framfört i sitt remissvar: »Nackdelarna av tidig differentiering måste vägas mot den intellektuella elitens krav på en fullgod undervisning. När man talar om att ett litet folk måste hävda sig genom kvalitet i stället för genom kvantitet, tänker man inte bara på de breda folklagren utan även och i första hand på dem, som bekläda ledande poster inom näringsliv och kulturliv.»

Rektorn vid Högre allmänna läroverket för gossar å Norrmalm i Stockholm uttrycker saken så: »Kan det verkligen vara demokratiskt att på enhetsskolans altare offra de bästa begåvningarna?»

Vi anse dessa synpunkter väsentliga och kunna icke biträda förslag, vilkas genomförande skulle eftersätta effektiviteten i undervisningen för de mera begåvade eleverna. Även de mindre begåvade torde för sin harmoniska utveckling vara beröende av en för dem särskilt lämpad miljö.

I enlighet med den allmänna principen för försöksverksamheten böra även i fråga om differentieringen rikhaltiga, alternativa försök göras också med ämnesdifferentiering. I små skolor är, såvitt man kan förstå, individualisering inom klassens ram den enda till buds stående metoden. I de flesta fall torde dock en differentiering kunna inträda senast efter klass 6. Vi understryka emellertid departementschefens mening, att lokala förhållanden och önskemål böra noga beaktas vid försöksverksamhetens planering.

Stadier och lärarkategorier.

Frågan om klasslärare eller ämneslärare torde, som även departementschefen anmärker, ha samband med lärartillgången. Enligt vår mening bör dock i princip en uppdelning av arbetsuppgifterna ske på det sättet, att ämneslärare med akademisk utbildning i någon form undervisa i klasserna 7, 8 och 9. Omständigheterna kunna dock motivera avsteg från denna re-

gel. Så torde lämpligen bli fallet vid större skolor, där tillgång till akademiskt utbildad lärare i engelska finnes, då denne bör undervisa i detta ämne redan från klass 5.

Hela frågan om lärarkategorierna och stadiindelningen hänger emellertid nära samman med lärarnas utbildning och de kursplaner, som kunna komma att fastställas. Innan planerna i dessa båda avseenden föreligga, böra inga principer fastläsas i någondera frågan.

Centraliseringen.

Propositionen förutsätter, att en centralisering måste ske. I detta vilja vi instämma. I synnerhet är denna åtgärd nödvändig för enhetsskolans högstadium, där ett ekonomiskt utnyttjande av specialsalar, utrustning etc. kräver centralskolor. En del av de genom sammanslagning bildade storkommunerna äro alltså för små för att bära en centralskola. Vi understyrka vad i detta avseende sägs i propositionen om interkommunal samverkan. Samtidigt vilja vi också starkt framhäva vikten av att bygdeskolorna bibehållas, i regel omfattande klasserna 1—6.

Denna centralisering av klasserna 7—9 ansluter sig väl till frågan om lärarkategorier och stadiindelning. När eleverna från flera bygdeskolor sammanföras till nya klassenheter i centralskolan, torde också tiden vara den lämpliga för övergång till ämneslärsystem.

Den praktiska utbildningen.

Det beräknas, att majoriteten av eleverna i klass 9 komma att välja den föreslagna yrkesbetonade linjen, 9y. Av detta skäl, jämte andra, är det väsentligt, att denna klass får en utformning, som ger ett tillfredsställande resultat. Det föreligger en uppenbar risk, att hela inställningen till en 9-årig skolplikt i folkmedvetandet avgöres av detta. Ett nionde år, som inte ger något väsentligt, kan komma att betraktas som ett onödigt förlängande av skoltiden. Denna risk är säkerligen störst i rena landsbygdsdistrikt, där hemmen, enligt propositionen, i stor utsträckning inkopplas i utbildningen. Vi hänvisa till ett yttrande angående landsbygdens praktiska utbildning av Jordbrukareungdomens förbund, där det heter: »Någon skillnad mellan denna 'praktik' och det arbete, som ungdomarna ändå skulle utföra, föreligger knappast, och denna praktik kommer i allmänna medvetandet ej att anses som utbildning.»

I princip ge vi vår anslutning åt tanken att hjälpa ungdomen till en bättre orientering bland de praktiska levnadsbanorna än vad nu är fallet. Uttalet av den i propositionen föreslagna anordningen torde komma att bli mycket olika i olika kommuner. Många ovissa faktorer spela in. Det vilar otvivelaktigt på denna punkt något av spekulation över propositionen.

Det är vår uppfattning, att verklig yrkesutbildning kan ske först vid

mognare ålder än det är fråga om i skolan och att sålunda betydelsen av 9y snarast blir en allmän orientering i yrkeslivet. Vi vilja också framhålla nyttan av att klassens arbetsordning upptar ett stort timantal för rent manuell verksamhet såsom trä- och metallslöjd samt hushållsarbete, då sådan sysselsättning under alla förhållanden är till nytta för praktisk verksamhet över huvud taget och då den även lämpar sig väl för ungdom i pubertetsåren. Redan i klass 8 bör en förskjutning av timplanen i denna riktning kunna börja.

Departementschefen anser, att i många fall hemmen måste inkopplas i utbildningen i 9y. Kommer allmänheten där så sker att ha en känsla av en verklig skolgång för dessa ungdomar? Deras kamrater, som valt 9a, tillbringa hela arbetsdagen i skolan, medan de själva kanske gå hemma till föräldrarnas hjälp en god del av läsåret. Skola föräldrarna, utöver det höjda barnbidraget, ha arvode som yrkeslärare? Finns det på skolorterna i allmänhet tillgång till personer, som med tillräcklig yrkesskicklighet förena erforderliga fostraregenskaper?

Hela frågan om klass 9y och dess utformning är svår att överblicka, då på denna enda punkt i förslaget till en ny skola erfarenhet av tidigare verksamhet saknas. Vi avstå från försöket att nu framlägga förslag till utformning av verksamheten. Försökstiden får lämna svar på de oklara punkterna. Vi vilja emellertid betona vikten av att försöksverksamheten i detta avseende blir mångskiftande och att dess resultat följas med alldeles särskild uppmärksamhet. Särskilt vilja vi också framhålla vikten av att förefintliga yrkesskolor, verkstadsskolor och andra inlemmas i försöksverksamheten i största möjliga utsträckning. Det vore orimligt att i försöksituationen inte utnyttja dessa nu till buds stående skolor, även om de strida mot »enhetsskolans idé».

Det inre arbetet.

Vi ge, som redan inledningsvis framhållits, vår anslutning åt departementschefens uttalande angående kristendomsundervisningens utformning och morgonandaktens bibehållande.

Till vad som säges angående examen och prov vilja vi framhålla, att allmänhetens förtroende för skolans arbete i hög grad beror på det värde man kan åsätta dess slutmål. Departementschefens uttalande att enhetsskolans avslutning inte kan bli likvärdig med nuvarande realexamen, förefaller realistiskt. Svårigheterna härvidlag komma att vara större under försökstiden, då enhetsskolan skall arbeta jämsides med nuvarande realskolan och bådas resultat skola jämföras, än senare. Allmänheten värdesätter realexamen högt. Det förefaller, som om just den enhetliga innebörden av denna examen därvid är av stor vikt. För enhetsskolans vidkommande böra åt-

gärder vidtagas, som göra betygen någorlunda likvärdiga i landets olika skolor. Detta förefaller oss ske bäst genom någon form av enhetlig examen.

Övriga synpunkter, som anförs på det inre arbetet, kunna vi instämma i, så mycket mera som de äga sin tillämpning även på den nuvarande skolan.

Flickskolan.

I fråga om sär- eller samundervisning refererar departementschefen redan i kapitlet om differentieringen till uttalanden av en rad experter. Av dessa uttalanden tvingas man att dra helt andra slutsatser än departementschefen. Till yttermera visso har en finsk expert, som inte finns refererad i propositionen, professor Salo, vid det 15:de nordiska skolmötet år 1948 refererat undersökningar, varvid han funnit, att flickornas könsmognad påverkas ogynnsamt i samskolor.

Emellertid ha flickskolorna inte inneburit enbart en särskild skola för flickor. De ha därjämte varit föregångare i vissa pedagogiska avseenden. Bl. a. genom sin lugnare arbetstakt, sin examensfrihet och sina speciellt allmänbildande ämnen kan denna skolform sägas ha i viss mån föregripit de grundtankar, som ta sig uttryck i föreliggande proposition.

Trots en sådan nackdel som högre terminsavgifter ha flickskolorna tillvunnit sig stegrat intresse från allmänhetens sida. Det är föga troligt, att den 9-åriga enhetsskolan skulle komma att tillfredsställa flickskoleelevernas utbildningskrav, då den ju blir 2 år kortare. Sannolikt skulle dessa flickor i stället söka sig över till gymnasier, där de måhända mindre komma till sin rätt.

Såväl synpunkterna på frågan om särundervisning som organisatoriska synpunkter tala för ett bibehållande av flickskolorna som en särskild linje. Under alla förhållanden kan inte frågan anses så fullständigt utredd, att något definitivt beslut angående flickskolan nu bör fattas. Denna skolform bör ingå i den försöksverksamhet, som skall bedrivas under en övergångsperiod, efter de linjer, som på varje särskild ort kunna anses lämpliga. Det är också rimligt, att flickskolan får arbeta under villkor, som överensstämmer med andra skolors. Sålunda bör dess ekonomiska ställning göras sådan, att terminsavgifterna även där kunna helt slopas. Vidare vilja vi förorda, att departementschefens uttalande, att nyetablerade sådana skolor icke skola påräkna statsunderstöd, måtte utgå ur beslutet, eftersom ett beslut i den riktningen ställer denna skolform i en ogynnsam särställning.

Gymnasiet.

Gymnasiets utformning erbjuder en serie olika problem. Där är frågan om anknytningen till enhetsskolan och till universitet och högskolor. Där är den av SK väckta frågan om horisontell klyvning. Där är frågan om linjeklyvning och ämnesval.

Anknytningen till de högsta utbildningsanstalterna antyder gymnasiets oerhört betydelsefulla roll i vårt kulturliv. Det kan under inga förhållanden accepteras, att denna utbildning skulle försämrans. Utvecklingen på skilda områden gör en revision av kursplanerna nödvändig, men kraven på avancerade studier kunna för den skull inte eftersättas.

Beträffande gymnasiestudiernas längd ansluta vi oss till skolutredningens majoritet, som ansett den 4-åriga linjen klart överlägsen. De sociala skäl, som talat för 3-årigt gymnasium, ha mist mycket av sin betydelse genom ett utbyggt stipendiesystem.

De planer, som framläggas beträffande klass 9 g, erbjuda många betänkliga sidor. Denna klass måste, om den förlägges till enhetsskolan, vara odifferentierad. Dess mål anges vara i huvudsak detsamma som för 9 a, endast med kvalitativt skilda krav på eleverna. Tankegångarna om en särskilt gymnasialt präglad undervisning göra ett föga övertygande intryck. I små skolor, där samläsning med 9 a i stor utsträckning måste tillgripas, är det otänkbart, att två olika undervisningssätt skulle kunna tillämpas i en och samma klass. Vidare kunna, som någon remissinstans påpekat, lärare, som sakna kontakt med det egentliga gymnasiet, lätt förlora känslan för den gymnasiala karaktären i sitt arbete. Vi kunna ansluta oss till Göteborgs högskolas lärarråds yttrande, där det säges: »Lärarrådet vill — — — bestämt avstyrka, att klass 9 g får karaktären av en från det övriga gymnasiet avskild gymnasial provningsklass, och förordar, att denna klass organiskt infogas i gymnasiet.»

En odifferentierad klass 9 g förutsätter också, som SK påpekat, att latinstudiet pressas ihop på tre år. Erfarenheterna från det 3-åriga gymnasiet uppmuntra inte till denna anordning, som återverkar på bl. a. hela vår språklärarkårs utbildning.

Rent organisatoriska olägenheter äro också förknippade med förslaget om 9 g inom enhetsskolans ram.

En enhetsskola i en kommun om 3 000 invånare har genomsnittliga barnkullar om cirka 40 barn. Antag, att så många som 10 procent av dessa gå till 9 g, vilket är högt räknat: det blir då endast 4 elever i klassen. I en centralskola för två sådana kommuner blir det alltså 8. Ur pedagogisk synpunkt är en sådan avdelning icke så fördelaktig, som man skulle kunna tro. Ur ekonomisk synpunkt är anordningen alldeles oförsvarlig, även om en viss grad av samläsning med 9 a kan ske, vilket dock i sin tur medför en långt ifrån önskvärd standardsänkning. Dessa siffror äro beräknade så, att de skulle innebära mera än fördubbling av det nuvarande studentantalet, vilket torde kunna betecknas som ett tämligen avlägset mål. För ett effektivt utnyttjande av lokaler och lärare skulle sålunda ytterligare centralisering behöva ske.

Det inses lätt, att i tider av lärarbrist de mindre orterna med de små

skolorna komma att få svårast att anställa kompetenta lärare. Under alla förhållanden komma de sannolikt att få mindre kompetenta lärare än gymnasieorterna. Detta skulle då innebära, att de elever, som komma till klass 10 från dessa mindre skolor, skulle ha ett sämre utgångsläge än kamraterna från gymnasieorten. Jämte den orättvisa, som ett sådant förhållande skulle innebära, torde det också rubba allmänhetens förtroende till klass 9 g. De under försökstiden föreslagna specialgymnasierna ha på en del håll redan väckt undran angående effektiviteten av undervisningen. Det förefaller lämpligt, att under försökstiden eleverna från försöksskolornas klass 9 g jämföras med övriga gymnasister.

Alla dessa synpunkter, pedagogiska, ekonomiska och organisatoriska, som böra ges företräde framför de ideologiska, ge oss anledning föreslå, att klass 9 g i princip förläggas till gymnasierna, varigenom en linjedifferentiering till elevernas gagn kan ske redan där. Undantag må kunna göras på orter med stort elevantal och där förhållandena i övrigt äro tillfredsställande. För de ökade utgifterna i samband med studier utanför hemorten böra eleverna kompenseras genom stipendier.

I förslaget om införandet av en tredje linje på gymnasiet, den allmänna linjen, vilja vi instämma, liksom i förslaget angående gymnasier för vuxna.

Vi understryka i övrigt den uppfattning, som departementschefen synes hysa, att en mera omfattande omdaning av gymnasiets organisation bör anstå tills vidare. Erfarenheterna av de lägre stadiernas förutsättningar att föra fram till gymnasiestudier synas bl. a. behöva avvaktas, liksom de synpunkter den högre undervisningen kan komma att lägga på frågan vid ett slutgiltigt ställningstagande till universitetens organisation och arbetsformer.

Gemensamma frågor.

De under denna rubrik samlade synpunkterna äro inte av den art, att de tarva något särskilt riksdagens beslut. De beröra inte principerna för skolans framtida utveckling annat än i så måtto, att allt, som är ägnat att höja skolornas effektivitet, måste ställas till dessas disposition, om inte oöverstigliga hinder möta. I allt vad i propositionen i detta avseende säges kunna vi instämma. På en punkt vilja vi dock förorda, att ett beslut redan nu fattas, nämligen i frågan om åtgärder, som lätta skolledarnas arbetsbörda. Denna är nu orimligt stor. Det mest oroväckande är emellertid, att rektorerna nu i alltför stor utsträckning bindas vid sina expeditioner. De ha ej tid att i önskvärd utsträckning delta i arbetet i skolan, stimulera lärare och elever och skaffa sig utblickar över det pedagogiska fältet. I synnerhet under en försöksperiod är detta förhållande olyckligt. Åtgärder att lätta rektorernas arbetsbörda böra snarast möjligt vidtagas.

En fortskridande skolreform.

Redan tidigare ha vi haft anledning beröra de faktorer, som böra bestämman tidpunkten för ett genomförande av den planerade skolan. Till de där framförda synpunkterna kan fogas ännu en. Vi stå nu mitt uppe i en period av stort pedagogiskt intresse, ett intresse, som fått impulser från idéer, som ha sitt främsta hemvist i USA. Ofta är det svårt att se klart under en sådan kanske tillfällig högkonjunktur för en speciell idé. Genomförandet av skolreformen kommer att ta lång tid. Det är omöjligt att nu förutsäga, om den generation, som bestämmer landets öden då, kommer att tänka som vi. Det är ur alla synpunkter klokt att låta det nya växa fram utan alltför många i beslut fastslagna principer. Vi instämman till fullo i departementschefens avslutningsord: »Med abstrakta uppfostringsmetoder och allmänt hållna uttalanden i undervisningsfrågor gör man förvisso ingen skolreform.»

Vad vi sålunda anfört kan sammanfattas på följande sätt.

Vi ansluta oss liksom exempelvis skolöverstyrelsen till de synpunkter, som leda fram till ett krav på förlängd allmän skolplikt. Likaså ha strävandena att skapa social, geografisk och ekonomisk rättvisa beträffande möjligheterna till utbildning av olika slag vår anslutning.

Emellertid äro vi ense med skolöverstyrelsen, då den anser, att »det av SK framlagda förslaget till enhetsskolans differentiering ej är så utformat, att det i befintligt skick kan läggas till grund för ett principbeslut annat än i form av allmänna riktlinjer för försöksverksamhet på området. — — — Därjämte böra skoldistrikt, som härom göra framställning, beredas möjlighet att pröva både en och flera varianter av differentieringssystem, även sådana med så tidig linjeindelning som den SU föreslagit.»

Vår mening är, att den bästa möjliga utbildning skall beredas olika begåvnings typer. Av synnerlig vikt är, att utbildningsstandarden för vår mest begåvade ungdom icke sänkes. Vi dela de farhågor, som uttalas i t. ex. Lektorernas förenings remissyttrande, att utformningen av 9 g som en del av enhetsskolan komme att innebära en sänkning av gymnasiets bildningsmål. Det 40-tal yttranden från skolor, som önska förlägga 9 g till gymnasiet, synas oss ha en realistisk syn.

Vi instämman i Sveriges folkskolläraryrforbunds antagande angående klass 9 y, att »värdet av den föreslagna utbildningen beror dock på hur denna kan omsättas i praktiken». Vi instämman även i skolöverstyrelsens mening, då den säger: »Möjligheten att på ett tillfredsställande sätt kunna ordna denna viktiga del av skolans verksamhet är enligt överstyrelsens mening en av grundförutsättningarna för ett effektivt genomförande av SK:s enhetsskoleprogram».

Med åberopande av vad vi sålunda anfört få vi hemställa,

att riksdagen måtte godkänna följande riktlinjer för skolväsendets utveckling.

- A. 1. Åtgärder skola vidtagas för genomförande inom tid, som framdeles bestämmes, av en nioårig allmän skolplikt.
2. Försöksverksamheten angående den nioåriga folkskolan skall avse en uppdelning av denna på tre stadier. Gränserna mellan dessa stadier fastställas dock ej redan nu slutgiltigt. I regel skola småskollärare bestrida undervisningen på skolans lägsta stadium, folkskollärare på dess mellanstadium och ämneslärare med akademisk utbildning på dess högsta stadium, klasserna 7—9.
3. Tidpunkten för genomförandet av reformen skall bestämmas efter bedömning av det finansiella läget, tillgången till kvalificerade lärare och tillgången till lokaler.
4. I avvaktan på slutgiltigt beslut skall en försöksverksamhet igångsättas, så anordnad, att vid försökstidens slut en allsidig jämförelse kan göras mellan olika utformningar av den nioåriga skolan liksom mellan dessa och nu arbetande skolformer.
5. Försöksverksamheten skall ledas av en för ändamålet inrättad rotel inom skolöverstyrelsen. Denna skall även bearbeta de redovisade försöksresultaten.
6. Åtgärder skola skyndsamt vidtagas med syfte att lätta skolledarnas arbetsbörda för att göra det möjligt för dem att leda försöksverksamhet av olika slag.
- B. Vi hemställa slutligen att riksdagen även i övrigt måtte beakta de synpunkter som i motionen framförts.

Stockholm den 4 mars 1950.

Jarl Hjalmarson.

Martin Skoglund.

T. G. von Seth.

Elis Håstad.

Erik Hagberg
i Malmö.

E. Birke.